

Sokolske korenine

Korenine »rekreacije« ali/in »športa za vse (vsakogar)« ter Športne unije Slovenije so vezane na pojav »telovadbe«, sistema telesnih vaj ter vadbe druge polovice 19. stoletja in sokolske telovadne organizacije. Telovadba je oziroma je bila urbana telesnokulturna inovacija navezujoča se na telesne prakse poznega srednjega veka, tradicijo turnirstva in borjenja, ljudskih panog ter antičnih gimnastičnih zgledov. Idejna osnova so bila humanistično-razsvetljenska razmišljanja in iskanja prenove vzgoje, v kateri ima pomembno mesto tudi telesna dejavnost. Humanisti so se zgledovali pri starih Grkih, kar je tudi razvidno iz poimenovanja nove dejavnosti po grškem izvirniku gimnastika, ki smo ga Slovenci prevedli v »telovadstvo« oziroma »telovadba«.

Organizacijsko se je dejavnost zaokrožila v telovadnih društvih. Društvena sfera oziroma civilna družba je bila nosilec tako dejavnosti kot stroke in strokovnega razvoja. Prvo slovensko telovadno društvo na Slovenskem, Južni Sokol, je bilo ustanovljeno 1. oktobra 1863 v Ljubljani. Namen društva je bil »dajati pobudo, priložnost in navad pravilnim telesnim vajam« in vzgajati. To je poudaril konec leta 1863 tudi prvi društveni starosta Etbin Henrik Costa. Poleg splošnega pomena vadbe za telesni in duhovni ali moralni razvoj mladih je poudaril pomen vadbe tako z vidika javnega izobraževanja kot vidika narodne vzgoje. Hkrati se je zavzel za širitev telovadbe med vse sloje slovenskega naroda in oba spola, saj je za kmečko prebivalstvo telovadba koristna, ker naj bi ga kultivirala in dopolnjevala njegovo »surovo moč«, za ženstvo, posebej deklice, bodoče matere, pa naj bi veljalo, da se napačno vzgajajo in zato bolj boleajo. Zgledno starim Grkom in prepletanju gimnastike, vzgoje in državljskih dolžnosti je sklenil, da je Južnosokolov ideal vzgojiti mladino »v ljubezni do svoje domovine in do svojega naroda«, kajti »kadar bode telovadstvo sploh v rabi, potem nastane tudi krepko ljudsko življenje in ž njim resnične narodne slovesnosti, ki so cvet narodnega življenja«.

Do pravega razcveta slovenske sokolske telovadbe in telesnovzgojnega življenja – primerne za vse Slovence, torej »telovadba za vse in vsakogar« – pa je prišlo v desetletjih pred prvo svetovno vojno. Pomembno vlogo v tako imenovanem sokolskem preporodu, organizacijskem in strokovnem preporodu sokolskega gibanja je imel Viktor Murnik. V telovadbo je vnesel strokovnost, uvedel vaditeljske tečaje in društveno dejavnost osredotočil na telovadbo. Kljub temu je bila društvena dejavnost široka, prepletajoč telovadbo in kulturo, saj je bil glavni cilj sokolskega gibanja slovenska narodna emancipacija in temu primerni telesna in duševna vzgoja. Zato so bili Sokoli med Avstro-Ogrsko pomembni narodni prebuditelji in borci za narodno emancipacijo. Borbo oziroma vadbo so navezali na načelo, da je narodu merilo za preživetje le zdravo splošno življenje in v borbi narodov lahko preživi le narod, ki je fizično in duhovno zdrav. Skladno tej usmeritvi so v organizacijskem merilu sledili cilju množičnosti in vsestranske vadbe. Tako je število sokolskih društev do prve svetovne vojne naraslo na več kot sto društev z okrog sedem tisoč člani in članicami. Finančno sposobnejša društva so ali samostojno ali v sožitju z lokalno skupnostjo gradila telovadne domove in zunanja telovadišča, pri čemer telovadni dom ni bil le dom telovadbe, temveč mnogokdaj in mnogokje Narodni dom, dom slovenskega telesnega in kulturnega krepostnega življenja.

Sokolska društva so se leta 1905 povezala v Slovensko sokolsko zvezo, ta se je dve leti pozneje včlanila v Mednarodno gimnastično zvezo, na drugi strani pa se je,

zgodno slovensko-slovanski nacionalni usmeritvi, povezala s sorodnimi slovanskimi Sokoli v Slovansko sokolsko zvezo. Prav tako je nastala pobuda o južnoslovanskem povezovanju, ki pa se je realizirala po končani prvi svetovni vojni.

Ob koncu prve svetovne vojne so se Slovenci politično osamosvojili in odcepili od habsburške krone ter s Hrvati in Srbi ustanovili jugoslovansko državo. Slovenski Sokoli so se povezali s hrvaškimi in srbskimi »brati« v Jugoslovansko Sokolsko zvezo. Žal so mnogi slovenski Sokoli ostali zunaj nove države in boleč narodni udarec je bila odprava goriškega, tržaškega in idrijskega sokolstva, ki so ga italijanske oblasti prepovedale na začetku dvajsetih let. Po stopnjevanju italijanskega nacionalizma in fašizma so morali mnogi primorski sokoli bežati. Podobno je bilo na avstrijskem Koroškem, koder se je sokolstvo ravno oblikovalo, po tragičnem plebiscitu oktobra 1920 pa so društva zamrla.

V matici je sokolsko članstvo naraslo na več deset tisoč članov in pridobilo ugled množičnega narodnega in telesnovzgojnega gibanja ter vršilo svoje narodno telesnovzgojno poslanstvo okrepiti posameznika in narod, ki sta bila iztrošena v večletni vojni moriji. V jugoslovanski državi je sokolska telovadba zakorakala v posvečene šolske prostore in bila osrednja dejavnost šolske telovadbe ali telesne vzgoje. Sokolska društva so nadaljevala gradnjo telovadnic in telovadišč in ponekod je ravno društvena infrastruktura reševala pomanjkanje šolske telesnovzgojne infrastrukture, drugje pa je z gradnjo javne telovadnice, npr. šolske, sokolsko društvo lahko pridobilo prostore za vadbo. Telovadna stroka se je soočala s konkurenco anglosaškega športa in skavstva ter marsikatero noviteto ali preoblikovala ali/in sprejela v telovadni program, npr. nekatere igre, taborjenja ali letovanja in pozimi smučanje ter zimovanje. Vsebinsko se je telovadba zaokrožila v različne skupine vaj, iger in panog kot hoja (prosta in športna ali hitra hoja), smučanje, jahanje, drsanje, teki na različne razdalje (npr. do 400 m ali »dir«, nad 400 m ali vztrajnostni teki, tek v klanec), skoki z mesta in z zaletom, plezanje s pomočjo nog in brez pomoči nog, veslanje in plavanje – to so priporočali kot eno najbolj razširjenih in koristnih vaj, dviganje »bremen« (uteži) in metanje »orodja« (diska, kladiva, kopja) ter suvanje krogle, vaje v medsebojnem »preizkušanju moči in spretnosti« (vaje in igre odpora, rokoborba, borjenje s predmeti ali orožjem), igre (ljudske in nekatere športne kot npr. odbojka, košarka, rokomet), redovne proste vaje, proste vaje in plesi ter vaje in plesi z orodji (ritmično-gimnastične vaje) ter seveda vodilne orodne vaje (danes športna gimnastika). Sokoli so telovadno ljubiteljstvo, množičnost, strokovnost ter strokovni napredek prikazali ne le na množičnih »zletnih« prireditvah, temveč tudi z medaljami na svetovnih, olimpijskih ter slovanskih tekmah.

Delovanje sokolstva v obdobju med obema svetovnima vojnama sta zaznamovali leto 1929 in vladna ustanovitev Sokola Kraljevine Jugoslavije (SKJ), ki mu je bil postavljen za starosta prestolonaslednik kraljevič Peter. Gre za proces etatizacije sokolske ideje, omaterializirane s prestopom Jugoslovanske sokolske zveze s celotnim članstvom in lastnino v SKJ. Idejno in organizacijsko je bil nadaljevanje prejšnjega, le da je imel zdaj zakonsko podlago in proračunsko financiranje, in naj bi, kot je poudaril kralj Aleksander, v luči telesne, moralne in nacionalne vzgoje združil vse zdrave sile naroda v enotno viteško sokolsko organizacijo. Članstvo Sokola je v naslednjih letih enormno naraslo do skoraj 400 tisoč članov, vendar pa se je v drugi polovici tridesetih let, po zamenjavi političnega kurza v državi, skrčilo. V SKJ so se namreč marsikdaj vključevali zaradi koristoljubnih namenov, ker je bilo članstvo

Sokola privilegij pri iskanju delovnih mest, npr. učiteljskih in upravnih. Ob soočanju z rastočim germanstvom v mednarodnopolitičnih nestabilnih tridesetih je Sokolstvo vse bolj širilo telovadni program z elementi predvojaške vzgoje, zlasti s strelstvom in biatlonsko kombinacijo strelstva in kolesarstva ter mobilizacijami in konspirativnimi akcijami obveščanja po sistemu trojk. Prav tako so se ob pojavu naraščanja in zatem zmanjševanja članstva odpirala idejna vprašanja glede politike – telovadbe – Sokola, kar je vplivalo na proces »preobrazbe« in vračanja k sokolskim idealom. Posledično so notranja trenja v slovenskem merilu vodila k približevanju dela Sokolov Komunistični partiji, leta 1941, ob šestoaprilskem fašistično-nacističnem napadu na jugoslovansko državo in njenem razkosanju, pa k organiziranju Osvobodilne fronte, v kateri sokolski del ni bil nezanemarljiv, a danes žal potisnjen v kot.

Dr. TOMAŽ PAVLIN